

УДК 336.531.2, 35.071

А. О. ДЕТЯР, О. І. КРЮКОВ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Розглянуто особливості регулювання моделі регіональної інноваційної інфраструктури, основні принципи її формування та етапи становлення.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційна модель, інноваційна інфраструктура, інноваційний розвиток.

The features of regulation of model regional innovation of an infrastructure, basic principles of its(her) formation and etapu становлення are considered.

Key words: investment-innovations model, innovations infrastructure, innovation development.

На початку XXI ст. найважливішим завданням державної політики в Україні стає формування інституціональних механізмів та інфраструктур інноваційної моделі економіки на національному, регіональному, локальному рівнях. Базовими поняттями інноваційної економіки стають інновація, інноваційна діяльність, інноваційна інфраструктура [4, с. 60].

Ефективна державна інноваційна політика є однією з передумов успішного впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку національної економіки. Головною метою державної інноваційної політики в Україні є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

У сучасній економіці досягти помітного та порівняно швидкого успіху в технологічному, а також соціально-економічному розвитку регіонів можна, як правило, лише шляхом забезпечення високої ринкової конкурентоздатності виробничого сектора регіональної економіки на основі його інноваційної, структурної й технологічної перебудови.

Отже, первісним завданням формування регіону з інноваційним розвитком є створення адекватної можливостям і потребам території інноваційної інфраструктури, що володіє ринковою конкурентоздатністю та можливостями подальшого саморозвитку.

Проблема інноваційного регіонального розвитку є порівняно новою в державному управлінні і тому малодослідженою як в Україні, так і за її межами. Разом із тим упродовж останніх років у світі різко зростає кількість та якість теоретичних досліджень інноваційного регіонального розвитку. Розробляються нові інтерактивні моделі інноваційного процесу, теорії, зокрема регіональних інноваційних мереж та інноваційних систем, елементи методології, форми та методи державного регулювання

інноваційного розвитку регіонів. Вони розглядалися у роботах таких українських учених: О. Амоші, І. Бузько, Б. Данилишина, О. Дачія, О. Амосова, С. Майстра, Н. Гончарова, О. Степанова, В. Івченко, К. Самойлика, В. Мунтіян, О. Орлюка, М. Шевченко, І. Галици, Ю. Кіндзерського, О. Килимника, О. Бутнік-Сіверського, А. Красовської, І. Булкіна, О. Домбровського, С. Шкарлета, Т. Кулініча та ін.

Таким чином, модель регіональної інноваційної інфраструктури повинна складатися з наукових організацій, що забезпечують розробку сучасних технологій, промислових підприємств, здатних сприйняти ці технології та здійснити випуск конкурентоздатної продукції і інфраструктури, що забезпечує процес кадровими, фінансовими, інформаційними та іншими ресурсами, а також роблять необхідні послуги під час роботи на ринках [1, с. 144].

Тому метою статті є спроба розкрити питання державного регулювання інноваційної інфраструктури в регіональному аспекті.

Регіональна інноваційна інфраструктура може формуватися на базі одного муніципального утворення. Розглянемо це на прикладі м. Харків (Харківська обл.). Однак в окремих регіонах регіональна інноваційна інфраструктура може бути сформована на базі декількох муніципальних утворень. У цьому випадку ускладнюється керування такими територіями та потрібне прийняття відповідних законодавчих актів на державному рівні.

Але незалежно від обраної схеми формування регіональна інноваційна інфраструктура повинна виходити з таких принципів:

- індивідуальний характер у рамках єдиної державної нормативної правової бази;
- державна підтримка функціонування регіональної інноваційної інфраструктури, інвестиційні проекти та програми, які відповідають пріоритетам державної соціально-економічної та науково-технічної політики;
- переважне створення регіональної інноваційної інфраструктури на базі науково-технологічних кластерів, що випускають конкурентоздатну продукцію, що користуються попитом на внутрішньому або зовнішньому ринках;
- створення на базі регіональної інноваційної інфраструктури нових інвестиційних механізмів розвитку промислового виробництва, зниження навантаження на бюджети всіх рівнів;
- розвиток з максимально можливим використанням наявних конкурентоздатних компонентів ресурсного, виробничого, наукового та інтелектуального потенціалів. Але незалежно від обраної схеми формування регіональна інноваційна

Безсумнівно, багато компонентів потенціалу регіону необхідно створювати заново або значно модернізувати, однак чим більша частина наявного потенціалу буде використана (не на шкоду переходу до нового рівня конкурентоздатності), тим швидше будуть вирішуватися завдання інноваційного розвитку:

- вибір напрямків розвитку, виходячи з максимально можливого використання наявних конкурентних переваг економіки регіону;
- облік переважаючих тенденцій технологічного розвитку.

Найбільш висока ефективність інноваційного розвитку регіону буде досягнута у випадку, якщо науково-виробничий комплекс, що формується, відповідає перспективному технологічному укладу, що, у свою чергу, взаємозалежний з

технологічним укладом, раніше значною мірою представлений в економіці регіону; облік вимог ринку.

Безумовним імперативом ефективного формування регіону з інноваційним розвитком є перебудова науково-виробничого комплексу території, виходячи з потреб реального (хоча й прогнозованого на перспективу, але не гіпотетичного) ринку збуту продукції та реальних обсягів платоспроможного попиту.

Важливе значення для ефективного функціонування науково-виробничого комплексу регіону має адекватне його потенціалу розвиток таких секторів інфраструктури, як транспортна мережа (автомобільні та залізничні, водні шляхи, повітряне сполучення), мережі телекомунікації, сфера фінансових послуг, сфера інформаційних послуг.

Залучення необхідних фахівців у період (досить тривалий) інноваційної перебудови науково-виробничого комплексу буде стикатися з помітними труднощами, якщо не будуть забезпечені прийнятні темпи й рівень розвитку соціального сектора інфраструктури (житло, сфера обслуговування).

Повнота та гармонійне сполучення необхідних елементів науково-виробничого комплексу при цілеспрямованій інформаційній, організаційній й економічній підтримці дозволяють домогтися інтенсивної мережної взаємодії учасників інноваційного процесу на території, що забезпечує відчутний синергетичний ефект інноваційної діяльності та слугує важливим фактором подальшого саморозвитку науково-виробничого комплексу території. Реальне угруповання організацій-елементів науково-виробничого комплексу в так звані “фони” на основі взаємної зацікавленості – важливий індикатор успішного інноваційного розвитку території. Формування регіональної інноваційної інфраструктури може проходити за такою схемою. Оскільки одним із завдань регіональної інноваційної інфраструктури є забезпечення всього інноваційного циклу, то одним з підходів до формування структури є створення науково-технологічних кластерів, орієнтованих на певний сегмент ринку, продукції і послуг (рисунок).

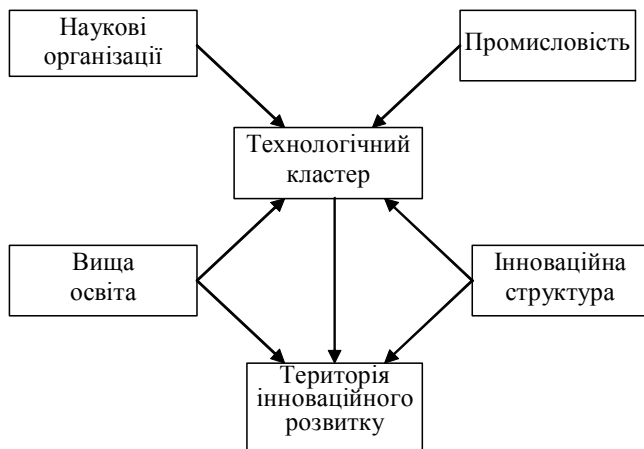

Рисунок. Схема формування території інноваційного розвитку

Для забезпечення необхідної підтримки інноваційних процесів необхідна відповідна інфраструктура, що здійснювала б фінансовий, інформаційний, консалтинговий, маркетинговий та інші види підтримки інноваційних проектів. Сукупність науково-технологічних кластерів та інноваційної інфраструктури створює умови для розвитку території, на якій вони розміщені [1, с.146].

При згаданій простоті практична реалізація запропонованої схеми утруднена низкою обставин.

Насамперед це стосується нормативного правового забезпечення. Чинне законодавство не досить чітко регламентує питання формування єдиної державної науково-технічної політики, а також стосовно до промисловості, законодавство ще має потребу в досить тривалому проробленні.

Інша серйозна проблема – відсутність ефективних механізмів інвестування в наукомістку продукцію, нерозвиненість венчурного фінансування та пасивність діяльності банків у ньому.

Незважаючи на те, що провідне місце в схемах венчурного фінансування займають спеціалізовані компанії – венчурні, банки також беруть участь у цьому процесі. Особливо інвестиційні банки, роботу яких у венчурній сфері можна поділити на три етапи:

- фінансування інкубаційного періоду. На цьому етапі банком проводиться експрес аналіз інноваційних пропозицій та проводиться робота зі створення бізнес-інкубатора чи інноваційного центра;

- фінансування комерційного освоєння. На початковій стадії передбачається надавати коштом підприємцям і керівникам підприємств, які мають значний потенціал до зростання;

- фінансування розвитку. Це вид цільового фінансування “під ключ”. Основною умовою такого фінансування є наявність у підприємства технологічного та комерційного заділу з випуску на ринок продукції.

Також у ролі інвесторів венчурної діяльності інвестиційні банки беруть участь у формуванні регіональних венчурних фондів через розгалужену мережу філіалів; у формуванні інвестиційних фірм венчурного капіталу; в якості партнера з обмеженою відповідальністю беруть участь у фондах-партнерствах тощо.

Неспеціалізовані банки, зважаючи на більш жорстку регламентацію діяльності контролюючими органами, беруть не таку активну участь у ризиковій діяльності, як інвестиційні. Об’єктом ризикового вкладання коштів для комерційних банків слугують переважно інвестиційні компанії малого бізнесу. Крім того, разом з іншими установами фінансово-кредитної системи комерційних банків створюють незалежні венчурні фонди-філіали. У США такі спеціалізовані венчурні фонди створено практично всіма великими комерційними банками: Bank of America, First Chicago Bank тощо. Також значна роль неспеціалізованим банкам відводиться як установам, що обслуговують процес формування та подальшого функціонування венчурних фондів: вони приймають внески інвесторів, консультують їх із питань здійснення венчурних операцій; організовують розпродаж акцій венчурів через свою мережу тощо. Значна цінність банків при цьому полягає в можливості здійснення інформаційного брокериджу та надання інших консультаційних послуг.

Послуги даного типу є надзвичайно важливими для успішного здійснення інноваційної діяльності на регіональному рівні.

Основні напрямки діяльності регіональної інноваційної інфраструктури повинні реалізовуватися в рамках спеціально розробленої програми, що забезпечує безумовний пріоритет розвитку тих напрямків, які зможуть забезпечити швидкий розвиток конкурентоздатних виробництв.

Під час підготовки програми на першому етапі необхідно провести ретельний аналіз соціально-економічного стану, в результаті якого необхідно з'ясувати такі питання:

1. Аналіз економічної ситуації регіону. Стратегічні цілі й сценарії розвитку регіональної інноваційної інфраструктури.

2. Визначення пріоритетних напрямків науково-технологічного та промислового розвитку регіону.

3. Оцінка наявних ресурсів, включаючи можливі заходи державної підтримки.

4. Визначення рівня конкурентоздатності випуску наукової та промислової продукції.

5. Аналіз стану інфраструктури інноваційної діяльності та перспективи її розвитку.

6. Шляхи реструктуризації науково-технологічного та промислового комплексу та його адаптації до ринкових умов.

7. Перспективи соціально-економічного розвитку та вдосконалення обслуговуючої інфраструктури.

Зарубіжна практика інноваційного розвитку територій доводить, що максимальний успіх у вирішенні цього завдання досягається при одночасному виконанні такої умови – достатність вихідного науково-виробничого потенціалу в даному регіоні.

Науково-виробничий потенціал регіону повинен обов'язково містити критичну масу істотних елементів, на основі яких можна буде в розумний термін створити необхідні інноваційні ланцюжки та забезпечити реальний конкурентоздатний вихід на ринки нової високотехнологічної продукції.

У першу чергу такими елементами є виробничі структури (оскільки масштабне створення нових виробничих потужностей являє собою досить тривалий і капіталомісткий процес) і відповідні наукові організації.

Наявність усіх елементів перспективного (бажаного) господарського комплексу не вважається обов'язковим, оскільки їх можна створити у процесі розвитку регіону – більше важливими є масштаб і рівень розвитку існуючих елементів.

При цьому конкурентними перевагами господарського комплексу території можуть виступати не тільки сучасні виробничі потужності та дослідницький потенціал, але й географічне розташування території, наявні на ній природні ресурси, її кліматичні особливості, транспортні комунікації, об'єкти історії та культури, традиції здійснення будь-яких видів діяльності, освітній рівень населення регіону тощо.

Відсутність реальних ринків збуту продукції неминуче приведе до стагнації

розвитку виробничого комплексу території та, як наслідок, до недосягнення основної мети її інноваційного розвитку.

Інноваційний розвиток інфраструктури регіону являє собою досить капіталомісткий процес, оскільки включає переоснащення існуючих і створення нових виробничих потужностей, масштабне розгортання виробничо орієнтованої науково-технологічної діяльності, інтенсивний розвиток як усієї інфраструктури, так і окремих її частин.

Необхідно також враховувати, що логіка успішного інноваційного розвитку території неминуче спричинить перебудову та розвиток не тільки базового для регіону науково-промислового комплексу, але й усього господарського комплексу регіону, що веде до збільшення потреби у фінансових коштах.

Формування регіону з інноваційним розвитком – це складний і довгостроковий процес, протягом якого повинна реалізовуватися політика центральних і місцевих органів влади, відображена в нормативно-правових документах та визначальній стратегії формування інноваційного розвитку регіону, стимулювання участі частини (в тому числі іноземного) капіталу в розвитку регіону й умови стимулювання, зобов'язання державних і місцевих органів влади в інноваційному розвитку регіону.

Принципово важливим є та обставина, що для успішного досягнення своєї мети політика органів влади різних рівнів повинна бути орієнтована на активну взаємодію та співробітництво як між собою, так і з підприємницьким (у тому числі виробничими та фінансовим), а також науковим секторами економіки регіону.

Основними етапами створення та розвитку регіональної інноваційної інфраструктури є такі:

- формування та законодавче закріплення державної політики підтримки регіонального інноваційного розвитку;
- розробка програм інноваційного розвитку конкретних територій;
- узгодження програми інноваційного розвитку регіону;
- реалізація програми інноваційного розвитку регіону з її поточним коректуванням.

Виходячи зі світового та українського досвіду інноваційного розвитку регіонів, з огляду на особливості економічної ситуації в Україні в умовах світової фінансової кризи, можна запропонувати такі рекомендації з порядку формування державної політики стосовно регіональної інноваційної інфраструктури.

Ключовим моментом формування державної політики підтримки інноваційного розвитку регіону є прийняття загального політичного рішення про здійснення такої підтримки перспективних територій.

Нормативно-правове закріплення такого рішення може бути оформлене у вигляді указу Президента або постанови уряду. Процес законодавчого закріплення цієї політики доцільно починати при наявності вже діючого урядового рішення.

Для формування та розвитку регіональної інноваційної інфраструктури потрібна розробка нових юридичних норм і фінансових механізмів. У цьому випадку можливе прийняття спеціальних державних і регіональних законів, постанов

уряду, реалізації регіональних цільових програм, спрямованих на розвиток регіонів тощо.

Прийняття необхідних політичних рішень може бути мотивовано такими аргументами:

- радикальна зміна соціально-економічної ситуації в країні;
- початок реального здійснення процесу переходу країни на інноваційний шлях розвитку;
- концентрація обмежених коштів бюджету на пріоритетних напрямках розвитку, труднощі у визначенні пріоритетів для країни в цілому в її сучасному соціально-економічному стані та більшій вірогідності визначення пріоритетів розвитку для конкретної території;
- оптимальність механізму “регіон з інноваційною інфраструктурою” для консолідації розрізаних коштів державного, регіонального та місцевого бюджетів, приватних інвесторів, власних коштів підприємств на основі сполучення інтересів усіх сторін.

Державна підтримка регіональної інноваційної інфраструктури являє собою комплекс заходів, що сприяють розвитку конкретної території, реалізованих на державному та регіональному рівнях.

Основні положення державної політики підтримки інноваційної інфраструктури регіонів повинні відображати таке:

- мету, завдання й принципи державної політики;
- умови державної підтримки, в тому числі обов’язкові вимоги до програм розвитку регіональної інноваційної інфраструктури та окремих заходів цих програм;
- основні джерела прямої фінансової державної підтримки із вказівкою орієнтованих обсягів прямої державної підтримки.

Необхідно також мати встановлені орієнтири у вигляді лімітних цифр передбаченої прямої фінансової державної підтримки:

- основні методи непрямої фінансової державної підтримки, у тому числі податкові пільги, пільгове кредитування, державні гарантії інвесторам;
- інші напрямки державної підтримки на розвиток інфраструктури, створення або модернізація виробничих потужностей.

Крім того, повинні бути визначені базові державні міністерства та відомства, в компетенцію яких входить постійна підтримка інноваційного розвитку регіону, порядок узгодження та затвердження програм інноваційного розвитку регіону, порядок здійснення державними міністерствами та відомствами – замовниками (учасниками) програм інноваційного розвитку інфраструктури регіону, – діяльності з реалізації затверджених програм, порядок координації цієї діяльності та звітності про її виконання.

Центральні та місцеві органи влади беруть участь у формуванні регіональної інноваційної інфраструктури шляхом надання як прямої, так і непрямої фінансової підтримки такого формування, а також шляхом розвитку інфраструктури території.

Найпоширенішою формою прямої державної фінансової підтримки є державні програми розвитку регіонів. Звичайно подібні програми спрямовано на перетворення (необов'язково на інтенсивній інноваційній основі) економіки депресивних регіонів, а підтримка формування деяких регіонів інноваційного розвитку є важливою складовою частиною таких програм при прийнятті на державному рівні відповідного політичного рішення. Місцеві органи влади беруть участь у фінансуванні програм залежно від своїх можливостей [3, с. 119].

Інша важлива форма прямої державної фінансової підтримки формування регіональної інноваційної інфраструктури – це державні науково-технічні програми.

У рамках таких програм фінансуються наукові дослідження, що сприяють підвищенню технологічного рівня виробничого комплексу регіону.

Необхідно відзначити, що виконавцями досліджень і, відповідно, одержувачами фінансових коштів є не тільки організації, розташовані на території регіону, але й організації (як правило, державні наукові установи та вищі навчальні заклади) з іншим місцем розташування; при цьому умови участі в програмі передбачають ту або іншу форму передачі (під контролем уповноваженого органа державної влади) результатів виконаних досліджень зацікавленим організаціям, розташованим на території даного регіону.

Як механізми непрямої фінансової підтримки можна запропонувати стимулювання припливу інвестицій для формування регіональної інноваційної інфраструктури.

При цьому держава забезпечує надання (у певних випадках – під часткову державну гарантію) банками або спеціальними фондами довгострокових кредитів під низькі відсотки компаніям або окремим підприємцям, що починають або розширюють свою діяльність на території інноваційного розвитку. Місцеві органи влади також сприяють збільшенню пропозиції пільгових фінансових ресурсів, однак у депресивних регіонах їхні можливості значно обмежені.

Виходячи зі світового досвіду, було б доцільно надавати державну підтримку в першу чергу створенню та освоєнню технологій, необхідних або корисних цілим групам підприємств регіону (критерієм може бути їхня участь на паях у фінансуванні такого створення або освоєння), у тому числі групам малих і середніх підприємств, представленим своєю асоціацією в якості одного зі споживачів відповідного проекту програми.

Безсумнівно, реалізація даного підходу припускає наявність програми зобов'язань, що передбачаються умовами, одержувачів державної підтримки з безперешкодного поширення відповідних технологій на задалегідь установлених умовах.

Підсумовуючи перелік проектів (заходів) програм розвитку регіональної інноваційної інфраструктури, треба зазначити, що він повинен повною мірою відповідати зазначеній стратегії розвитку регіону та відображати конкретні шляхи реалізації.

Український досвід формування та розвитку регіональної інноваційної інфраструктури в умовах ринкової економіки порівняно невеликий, але разом з

тим він корисний у методичному плані, оскільки виявляє проблеми та помилки подібного формування.

Література:

1. Державне регулювання інноваційної інфраструктури на регіональному рівні : монографія / [О. Ю. Амосов, А. О. Дегтяр, М. А. Латинін та ін.] ; за заг. ред. А. О. Дегтяра. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2011. – 192 с.

2. *Кабанов В. Г.* Державне регулювання та активізація діяльності на ринку фінансових інвестицій в Україні : [монографія] / В. Г. Кабанов. – К. : ТОВ “Дорадо-Друк”, 2009. – 356 с.

3. *Кисіль М. І.* Сучасні тенденції та шляхи активізації інвестиційного процесу в АПК / М. І. Кисіль // Вісник Сумського державного аграрного університету. – 1999. – № 2. – С. 118–124. – (Серія “Фінанси і кредит”).

4. *Нежиборець В.* Інноваційна інфраструктура : проблеми, перспективи, рішення / В. Нежиборець // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 5. – С. 60–69.

Надійшла до редколегії 30.09.2011 р.